

POVAŽSKÁ KNIŽNICA V POVAŽSKEJ BYSTRICI

v zriaďovateľskej pôsobnosti Trenčianskeho samosprávneho
kraja

DANIEL HAJNÓCZY *– UHORSKÝ CICERO*

náboženský spisovateľ, pedagóg, bibliograf

9.4.1690 Považská Bystrica – 26.2.1747 Šopron

270. výročie úmrtia

2017

Daniel Hajnóczy bol náboženský spisovateľ, učiteľ a bibliograf, ktorý sa narodil 10. apríla 1690 v Považskej Bystrici v rodine mäsiara Tomáša Hajného. Základné vzdelanie absolvoval v obci Predmier, kde si ho zobrala na výchovu matkina nevlastná sestra, ktorá bola vydatá za cirkevného vzdelanca Mathiasa Zatteciusa (Žateckého). Sami nemali deti a na svoje náklady sa starali o nadaného chlapca, ktorý neskôr aj zdedil vynikajúcu knižnicu Matthiasa Zatteciusa a po celý život ju ďalej rozširoval. A Daniel nepochybne talentovaný bol, pretože študoval postupne na jedenástich školách a preukázal nevšedné vlohy. Okrem najvýznamnejších evanjelických škôl vtedajšieho Uhorska v Trenčíne, Rožňave, Žiline, Levoči, Győri či Šoprone, navštevoval aj univerzity v Jene a Wittenbergu. Početné striedanie škôl súviselo jednak s vyhľadávaním čo najlepších pedagógov a so snahou osvojiť si dokonale jazyky, ktoré sa v Uhorsku používali. Druhý dôvod bol ten, že fungovanie nekatolíckych škôl v tom čase nebolo veľmi stabilné. Buď tieto školy zatvorili či degradovali kvôli protireformačným opatreniam, alebo nastalo vynútené zatvorenie kvôli prebiehajúcemu povstaniu Františka Rákocziho a neskôr pre šíriaci sa mor (1711 – 1712). Vďaka štipendiu, ktoré Danielovi udelil šopronský konvent, mohol ísť študovať do Wittenbergu (okolo roku 1714).

V najstarších písomných dokladoch (prvá polovica 17. stor.), týkajúcich sa Danielovej rodiny sa uvádza, že pôvod ich priezviska bol Hajný (Hayni). Daniel si po príchode na štúdiá do Wittenbergu zmenil meno a prijal hungarizovanú podobu priezviska Hajnoczy. Zmenenú podobu priezviska jeho rodina postupne akceptovala, ba nasledovali ho aj ďalší súrodenci (mal troch bratov a dve sestry) a aj takto sa hlásili k verejne činnému bratovi. Mladý talentovaný študent sa chcel aj takýmto spôsobom presadiť vo svete vzdelancov. V žiadnom prípade sa nedá hovoriť o nejakých prejavoch maďarizácie, formálne upraveným priezviskom chcel skôr poukázať na svoju príslušnosť k vzdelaneckej elite. So svojou rodinou

naďalej komunikoval po slovensky. Tento krok sa v tých časoch nepovaľoval za nič výnimočné, ani neznamenal popretie národnej identity.

Už počas štúdií ho pozývali za rektora do viacerých škôl. On však dodržal svoj sľub, ktorý dal šopronskému senátu a obsadil miesto konrektora gymnázia v Šoprone. Definitívne bol prijatý 20.októbra 1718 po zaslaní dišputy **De Pharisaeis et Scribis in Cathedra Mosis sedentibus audiendis (O farizejoch, ktorí zasadli na Mojžišovom stolci)**. Začal učiť s ročným platom 125 zlotých a päť okov vína. Výraznou zmenou v jeho živote bolo prijatie za šopronského mešťana a sobáš s Annou Rosinou. Po jej úmrtí sa druhýkrát oženil s dcérou svojho nadriadeného, rektora Johanna Christofora Deccarda, so Zuzanou Katarínou. Vrcholom jeho pedagogickej kariéry bolo vymenovanie za rektora gymnázia v roku 1741. V tejto funkcii predstavil svoj nový učebný plán, ktorý zostavil pod názvom **Desideria scholastica**. V ňom kladie dôraz na vyučovanie gréčtiny, domácej maďarčiny, logiky, etiky, politiky a ekonómie. Žiadal časté písomné úlohy aj postupové skúšky. Usiloval sa aj o zušľachtovanie latinčiny a v roku 1737 bol za to odmenený prijatím za člena Jenskej latinskej spoločnosti. Hajnóczy si s členmi spoločnosti pravidelne písal a korešpondencia sa zachovala v jeho písomnej pozostalosti. Sociálny vzostup medzi elitu Šopronu potvrdzuje aj nadobudnutie celého domu v meste.

Pre jeho štylistické a rečnícke schopnosti ho uhorský evanjelický kňaz a literárny historik Pavol Valaský (Walaszky) pomenoval Uhorský Cicero. Že si Hajnóczy túto prezývku zaslúžil, podporuje aj fakt, že v rokoch 1718 - 1738 bol v úzkom osobnom i listovom kontakte s významným uhorským polyhistorom a pedagógom Matejom Belom, ktorý si ho vybral za distribútora svojich kníh v Šoprone. Ich vzájomná korešpondencia sa týkala najmä aktuálnych náboženských otázok, prekladov Biblie a pod. Obaja vážení vedci a zároveň priatelia prejavili veľký zmysel pre humor, lebo

Matej Bel sa veľakrát pobavil pri písaní Danielovho priezviska. V jednotlivých listoch použil viaceré varianty jeho mena, či už ho oslovil Heinoci, Haynoczi, Haynoczy, Haynotzy, Hainotzi, Hainoci aj Hajnótyz ☺

Daniel Hajnóczy šopronské gymnázium pozdvihol na vysokú úroveň (pre kvalitnú výučbu ho vyhľadávali mnohí slovenskí študenti). V posledných rokoch sa však počas jeho rektorátu objavili viaceré sťažnosti na prideľovanie štipendií. Neskôr sa kauza ukázala ako neopodstatnená, no Hajnóczymu pravdepodobne ona spôsobila srdcový záchvat, na následky ktorého 26. februára 1747 vo veku 57 rokov zomrel.

Tvorba

Daniel Hajnóczy písal oslavné príležitostné básne, teologické dizertácie, pohrebné kázne, ale oveľa dôležitejšie sú jeho latinské prozaické práce, ktoré mali pomôcť pri výuke latinčiny. Zachovalo sa sedem týchto prác a najväčšiu pozornosť si zaslúži cestopis **Iter Neosoliense (Cesta do Banskej Bystrice)**. Je to rozhovor medzi troma účastníkmi cesty zo Šopronu do Banskej Bystrice a zachytáva skutočné udalosti – vyslanie šopronských zástupcov evanjelického cirkevného zboru a.v. do Banskej Bystrice, aby odovzdali pozvanie za farára do Šopronu Johannnovi Gottfriedovi Oertelovi, banskobystrickému kazateľovi. Autor tu približuje najrôznejšie problémy a fakty, ktoré súviseli s cestou a zaznamenáva aj svoje aktuálne rodinné problémy a udalosti. Hajnóczy bol totiž jeden z účastníkov cesty. Okrem toho nám opisuje všetky pamätihodnosti na trase medzi Šopronom a Banskou Bystricou, opisuje geografické útvary, usporiadanie krajiny i lokálne udalosti. Informuje aj o miestnych názvoch – aj v slovenčine a vystupuje ako dokonalý znalec domácej reči. Upozorňuje na historické fakty a históriu Slovanov.

V podobnom duchu sa nesie aj druhé dielo – didaktický rozhovor medzi dvoma žiakmi šopronského gymnázia, bývalého a súčasného. V odbornej diskusii svojim protirečníkom Hajnóczy objasňuje meno Slovan, Slovák. Upozorňuje na to, že podľa etymológie (náuke o pôvode slova) Slovan znamená sláva, slovo, človek a že niektorí mylne odvodzujú ich meno od slova sclavus, čo v latinčine znamená otrok a teda nie je namieste hovoriť o Slovanoch ako o podriadenom národe. Hajnóczy ďalej vyvracia hanlivé výroky na Slovákov, odmieta ich všeobecné znevažovanie a ich prezentovanie ako nepriateľov. Obhajuje Slovanov, podľa neho nemožno takto hovoriť o národe, ktorý sa vyznačoval mocou, udatnými činmi, veľkosťou ríše... Hajnóczyho k písaniu inštruktážnych textov s množstvom informácií zaujímavých pre historikov, etnológov aj lingvistov, zrejme podnietila potreba poskytnúť študentom jednoduché a zároveň fundované texty. V roku 1741 vydal versologickú prácu **Versus memoriales**.

Daniel Hajnóczy je vzdelanec, ktorý mal nesmierny význam pre kultúrne dejiny Slovákov. Ako príslušník jednoduchej (ale počestnej a pobožnej) rodiny vďaka vzdelaniu vysoko postúpil na sociálnom rebríčku a zaradil sa medzi ďalších intelektuálov slovenského pôvodu, ktorí boli v Uhorsku akceptovaní ako plnoprávni členovia vtedajšej vzdelanej spoločnosti. Rozhodne by si zaslúžil významnejšie miesto v dejinách slovenského školstva a pedagogiky.

Bibliotheca Haynocyana

Bibliotheca Haynocyana (Hajnóczyho knižnica) je kultúrny fenomén, ktorý vo svojom knižnom i rukopisnom fonde zobrazuje kultúrne dianie a históriu strednej Európy v 16. -18. storočí (mapuje viaceré regióny dnešného Slovenska, Maďarska a Rakúska). Daniel Hajnóczy ju zdedil po svojom pestúnovi Matthiasovi Zattecciusovi a postupne ju dopĺňal. Zachránil tak zbierku, ktorá by inak prešla do rúk katolíckeho farára a jej osud by bol neistý, lebo po smrti Zattecia sa v Predmieri natrvalo presadila rekatolizácia. Nevieme presne, dokedy sa knižnica nachádzala vo svojom pôvodnom sídle. Predpokladá sa, že Daniel Hajnóczy zdedenú knižnicu prest'ahoval, až keď sa usadil v Šoprone. Pravidelne ju zveľaďoval nielen on, ale hlavne jeho syn farár Ján Karol Hajnóczy. S jeho nástupom na post prvého potolerančného farára do Rustu sa knižnica opäť sťahovala, tentokrát definitívne - Ján K. Hajnóczy ju preniesol z rodného domu v Šoprone do Rustu, kde sa doteraz nachádza vo farskej budove evanjelického a. v. cirkevného zboru a patrí medzi najväčšie pozoruhodnosti tohto kedysi slobodného kráľovského mesta.

Okrem spomínanej korešpondencie medzi Hanóczym a Belom obsahuje knižnica zbierku grafických portrétov nemeckých teológov a profesorov zo 16.st., početné drobné tlače (napr. dizertácie), zbierky kázní, odpisy učebníc a záznamy prednášok, bohatú korešpondenciu Daniela Hajnóczyho, dokumenty týkajúce sa gymnázia v Šoprone, ale aj písomnosti, ktoré osvetľujú stavbu organu v evanjelickom kostole v Ruste. Materiály knižnice presahujú hranice dnešných štátnych útvarov a zaslúži si pozornosť bádateľov aj verejnosti. Rukopisná zbierka doteraz nebola kompletne odborne spracovaná – jej charakter a rozmanitosť jazykov z nej robia veľmi ťažký oriešok. Knižný fond je skatalogizovaný a sprístupnený.

Zoznam bibliografických odkazov

Slovenský biografický zborník 2. (Od roku 833 do roku 1990) E-J. Martin: Vydavateľstvo Matice Slovenskej, 1987.

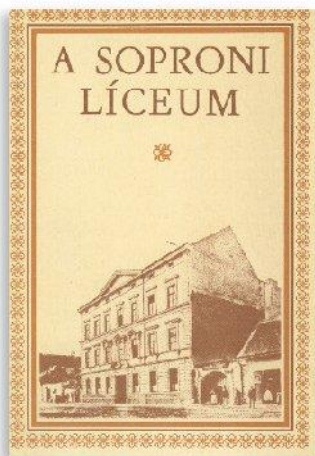
Rezik, Ján. Gymnaziológia : Dejiny gymnázií na Slovensku. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1971

Biografický lexikón Slovenska. III, G-H. Martin : Národný biografický ústav : Slovenská národná knižnica, 2007. ISBN 80-89023-44-4

KOWALSKA EVA: Zabudnutý Uhorský Cicero. Životné osudy vzdelanca Daniela Hajnóczyho. In: História. Revue o dejinách spoločnosti: Bratislava, Spoločnosť Pro Historia 2008, 56 s.; č. 2-56 s., 3-60 s., 4-56 s., 5-56 s., 6-56 s. 1335-8316 8, č. 4, s. 28-30

https://www.academia.edu/5228656/NEZNÁMA_RUKOPISNÁ_ZBIERKA_KNÍŽNICE_DANIELA_HAJNÓCZYHO_V_RUSTE

<http://forumhistoriae.sk/documents/10180/79324/kowalska.pdf>

Názov: Daniel Hajnóczy – Uhorský Cicero

Zostavila: Antonia Šaradinová, regionálna bibliografia

Zodp. redaktor: Mgr. Ivana Knappová, riaditeľka PK

Vydavateľ: Považská knižnica v Považskej Bystrici

Rok vydania: 2017